

inż. Marek Gulanowski

Politechnika Wroclawska

Stowarzyszenie AVEC

marek.gulanowski@gmail.com

Inżynier, absolwent kierunku automatyka i robotyka na Wydziale Elektroniki Politechniki Wrocławskiej. Obecnie student studiów II stopnia na tym samym kierunku. Od 2 lat pracuje jako lektor języka angielskiego we własnej firmie LEET, prowadzącej kursy indywidualne i grupowe, w tym szkolenia dla seniorów. Członek Stowarzyszenia AVEC, w którym opiekuje się witryną internetową, poprowadził warsztaty składu tekstu w systemie LaTeX, a także szkolenia z zakresu obsługi komputerów dla seniorów. Interesuje się robotyką, muzyką i kinematografią.

Edukacja językowa seniorów

Streszczenie: W niniejszym artykule opisano przeprowadzony w ramach programu *@ktywny Senior* kurs języka angielskiego dla początkujących. Omówiono motywację uczestników do nauki języka oraz podstawowe założenia kursu i jego program. Następnie opisano przebieg kursu i wyniki jego ewaluacji. Przedstawiono ogólnie główne trudności pojawiające się w edukacji językowej seniorów oraz ich wpływ na prowadzony kurs.

Słowa kluczowe: edukacja, seniorzy, język angielski.

Wprowadzenie

Przyswojenie języka obcego wymaga długiej i często żmudnej nauki. Ponadto bardzo uciążliwe jest tu zjawisko zapominania zdobytej wiedzy: proces ten daje o sobie znać już podczas krótkiej przerwy w nauce. Jednakże motywacja do nauki języków obcych jest obecnie wysoka. W przypadku osób w wieku przedprodukcyj-

nym i produkcyjnym głównym czynnikiem motywującym jest chęć zdobycie kwalifikacji zawodowych. W przypadku seniorów motywacje bywają nieco inne. Przez uczestników kursów języka angielskiego dla seniorów, realizowanych w ramach programu *@ktywny Senior*, podawane były następujące czynniki motywacyjne:

1. Czynniki językowe
  - podniesienie komunikatywności podczas podróży zagranicznych,
  - korespondencja ze znajomymi z zagranicy.
2. Czynniki pozajęzykowe
  - ogólna chęć zdobywania nowych umiejętności,
  - chęć przebywania poza domem, wśród ludzi,
  - chęć podtrzymywania aktywności intelektualnej.

Warunki organizacyjne kursów były różne dla każdej z grup, co w szczególności dotyczyło czasu ich trwania. Jedna z grup przebyła szkolenie sześciomiesięczne, druga – dwumiesięczne, natomiast dla trzeciej zorganizowano czterotygodniowe warsztaty. Te różnice pociągnęły za sobą różnice w treści i formie szkoleń. W dalszej części tekstu przyjęto następującą terminologię: słowo „kurs” odnosi się do dwóch pierwszych wymienionych, dłuższych cykli zajęć, termin „warsztaty” określa trzeci, krótszy cykl, natomiast termin „szkolenie” stosowany jest uniwersalnie.

Założenia dotyczące treści i formy szkoleń

W przypadku organizacji kursów językowych niezwykle istotne jest właściwe określenie poziomu kompetencji językowych uczestników. Poziom ten po pierwsze powinien być możliwie zbliżony dla wszystkich członków grupy, po drugie zaś musi być podstawą dobrania odpowiedniego programu nauczania. Wśród seniorów w Polsce dominująca wydaje się być grupa o kompetencjach niskich lub bardzo niskich w zakresie języka angielskiego. W związku z tym niniejsze szkolenia zostały przygotowane z myślą o osobach w ogóle niezających języka lub tych, które uczyły się go w przeszłości, ale na tyle odległej, że nie zachowały znaczącej wiedzy. Uczestnicy zostali zatem poinformowani przed rozpoczęciem kursu, iż nie jest wymagana żadna wcześniejsza znajomość języka i z taką świadomością podejmowali decyzję o uczestnictwie. Nie było zatem konieczności przeprowadzania testu poziomującego.

Podstawą merytoryczną szkoleń był program nauczania języka angielskiego *New English File Beginner*¹⁾ wydawnictwa Oxford University Press na poziomie początkującym. Komplet materiałów obejmował: podręcznik dla ucznia, podręcznik dla nauczyciela oraz płytę z materiałami dydaktycznymi do słuchania. Program był istotnie różny dla kursów i warsztatów. W przypadku kursów priorytetem było harmonijne rozwijanie wszystkich najważniejszych kompetencji językowych i położenie podwalin pod dalszą naukę. W przypadku warsztatów natomiast program

¹⁾ C. Oxenden, C. Latham-Keonig, *New English File Beginner Student's Book*, Oxford 2009; C. Oxenden, C. Latham-Keonig, *New English File Beginner Teacher's Book*, Oxford 2009; C. Oxenden, C. Latham-Keonig, *New English File Beginner Class Audio CDs*, Oxford 2009.

miał raczej charakter demonstracyjny: za pomocą ćwiczeń komunikacyjnych i zabaw przedstawiono kilka obszarów słownictwa i gramatyki. Od uczestników warsztatów nie wymagano zakupu podręcznika, który na kursach był elementem nieodłącznym każdego zajęcia.

Obszary kompetencji językowych, rozwijane podczas kursów, zgodnie z przyjętym programem były następujące:

- 1) budowanie słownictwa,
- 2) nauka posługiwania się strukturami gramatycznymi,
- 3) rozumienie tekstu czytanego,
- 4) rozumienie słyszanych wypowiedzi,
- 5) wypowiedź ustna.

W przypadku warsztatów główny nacisk położono na budowanie słownictwa, pominięto natomiast w zasadzie zagadnienia związane z rozumieniem tekstu czytanego.

Program kursów i warsztatów

Program kursów obejmował następujące zagadnienia.

1. Słownictwo (*vocabulary*):
  - a) zwroty powitalne i używane przy poznawaniu nowych osób,
  - b) liczebniki w zakresie od 1 do 100,
  - c) nazwy wybranych państw i narodowości,
  - d) alfabet,
  - e) przedmioty codziennego użytku,
  - f) ludzie i członkowie rodziny,
  - g) nazwy barw i inne często używane przymiotniki,
  - h) podstawowe czasowniki określające stany i czynności,
  - i) atrykuły żywnościowe,
  - j) zawody i miejsca pracy,
  - k) podawanie godziny,
  - l) czynności codzienne.
2. Gramatyka (*grammar*):
  - a) zaimki osobowe,
  - b) czasownik *to be* („być”) we wszystkich osobach liczby pojedynczej i mnogiej w czasie teraźniejszym prostym (*Present Simple*),
  - c) liczba pojedyncza i mnoga rzeczowników,
  - d) zaimki dzierżawcze,
  - e) miejsce przymiotników w szyku zdania,
  - f) czas teraźniejszy prosty (*Present Simple*) – zastosowanie czasowników innych niż *to be*.
3. Wymowa (*pronunciation*)
  - a) wymowa najważniejszych głosek: samogłosek, dyftongów, spółgłosek,
  - b) różnice między podobnymi głoskami,

- c) wymowa głosek niewystępujących w języku polskim,
  - d) sylaby akcentowane w wyrazach,
  - e) wyrazy akcentowane w typowych zdaniach, rytm zdania,
  - f) wymowa litery „s” w końcówkach trzeciej osoby liczby pojedynczej w czasie teraźniejszym prostym (*Present Simple*) oraz w liczbie mnogiej rzeczowników.
4. Komunikacja ustna (*speaking, communicative tasks*):
- a) powitania, przedstawianie się,
  - b) literowanie imion, nazwisk i nazw pospolitych,
  - c) podawanie informacji osobistych (wiek, adres, numer telefonu itp.),
  - d) opowiadanie o członkach rodziny,
  - e) rozmowa na temat wykonywanego zawodu oraz czasu pracy.
5. Słuchanie ze zrozumieniem (*listening*):
- a) nagrania modelujące sytuacje z wykorzystaniem poznawanych słów, zwrotów i konstrukcji gramatycznych,
  - b) spontaniczne nagrania z udziałem osób napotkanych na ulicy.
6. Czytanie ze zrozumieniem (*reading*):
- a) proste teksty mieszczące się w tematyce poznawanego słownictwa,
  - b) adaptowane materiały prasowe.

W powyższym programie dużo uwagi poświęca się kształtowaniu właściwych nawyków już od samego początku. Szczególną rolę odgrywa tu kształcenie w zakresie poprawnej wymowy angielskich słów. Poprzez jasne wskazanie, jakich dźwięków należy używać i w jaki sposób różnią się one od występujących w języku polskim, unika się praktyki aproksymowania nieznanymi wcześniej głosek za pomocą tych już znanych, co jest częstym błędem wśród uczących się języka zarówno na poziomie początkującym, jak i zaawansowanym. Podobnie w przypadku nauki podstawowych struktur gramatycznych, przyjęty program już od początku dąży do wyjaśnienia zachodzących zjawisk, nie popadając jednak w przesadną szczegółowość.

Program warsztatów z powodu narzuconego reżimu czasowego był znacznie skrócony w stosunku do programu kursów. Akcent położono tu przede wszystkim na naukę kilku podstawowych obszarów słownictwa i zwrotów komunikacyjnych.

Dostosowanie szkoleń do potrzeb seniorów

Szkolenie zostało zaplanowane z myślą o uczestnikach w wieku senioralnym. Od strony organizacyjnej istotne było, aby do grup skierować rzeczywiście wyłącznie osoby w tym wieku. Z wypowiedzi uczestników dotyczących ich wcześniejszych doświadczeń w nauce języków obcych wynikało, że kierowani byli do grup zróżnicowanych wiekowo, w których sposób prowadzenia zajęć podporządkowany był potrzebom osób młodszych.

Dostosowanie szkoleń do potrzeb seniorów obejmowało następujące elementy.

1. Dobór podręcznika pod kątem dostępności jego treści dla osób o pogorszonej jakości widzenia. Wybrany podręcznik (mimo iż nie był tworzony specjalnie

- z myślą o seniorach) posiadał wyraźne ilustracje oraz wystarczająco dużą czcionkę.
2. Właściwe tempo prowadzenia zajęć, biorące pod uwagę zdolności percepcyjne uczestników.
  3. Odpowiednio częste powtarzanie już wprowadzonych treści zapobiegające ich zapominaniu.

Realizacja szkoleń i zaobserwowane trudności

Najistotniejszą przewidywaną trudnością w realizacji skutecznych szkoleń języka angielskiego dla seniorów było znalezienie właściwego tempa prowadzenia zajęć. Spodziewano się też trudności w przełamywaniu bariery komunikacyjnej przez uczestników, niechęci do ćwiczenia wymowy wynikającej z nieśmiałości oraz trudności w przyswajaniu struktur gramatycznych. Kształtując umiejętność czytania, a tym bardziej słuchanie ze zrozumieniem, wiadomym było, iż z racji ograniczonych zasobów czasowych trudnym zadaniem będzie dla uczestników podjęcie pierwszych prób obcowania z tego rodzaju materiałem.

Zachowanie właściwego tempa wprowadzania nowych wiadomości wymagało od lektorów stałego monitorowania przyswajania treści programowych przez uczestników i ciągłego dostosowywania do niego tempa prowadzonych zajęć. Przede wszystkim przyjęto praktykę wielokrotnego powtarzania już wprowadzonych treści. W praktyce tempo to okazało się szacunkowo o ok. 30–40% wolniejsze niż byłoby dla grupy młodzieży czy osób dorosłych w wieku przedsenioralnym na podobnym poziomie językowym.

Szczególnie w początkowej fazie szkoleń istotne było przełamanie bariery komunikacyjnej, do czego przystąpiono już od pierwszych zajęć. Przedstawione uczestnikom zwroty powitalne i służące do przedstawiania się od razu stały się przedmiotem ćwiczeń komunikacyjnych. W podobny sposób traktowano wszelkie nowe treści, które tylko mogły być zastosowane do jakiegokolwiek, choćby bardzo prostej, interakcji. Przełamanie tej bariery nie okazało się problemem. Ćwiczenia komunikacyjne zostały przedstawione uczestnikom jako rodzaj zabawy, a jednocześnie podkreślona została waga tego rodzaju zadań w przygotowaniu do realnego korzystania z języka.

Nieco trudniejsze było zachęcenie uczestników do podjęcia starań w celu przyswojenia wymowy głosek występujących w języku angielskim, szczególnie tych, które w języku polskim nie występują. Polegało to w dużej mierze na zadaniach typu „słuchaj i powtarzaj” (*listen and repeat*), kiedy to uczestnicy mieli wsłuchiwać się w brzmienie poznawanych słów lub fraz, modelowanych przez lektora lub odtwarzanych z płyty CD, a następnie podjąć próbę samodzielnego ich wymówienia. W celu ośmielenia uczestników było to realizowane na zasadzie powtarzania w grupie, a nie w formie odpytywania pojedynczych osób. Skuteczne przeprowadzenie tego rodzaju zadań wymagało wyjaśnienia uczestnikom, że nauka wymowy jest istotna z punktu widzenia efektywnej nauki języka. Po początkowych oporach

związanych z pewnym zażenowaniem (skojarzenie chóralnego powtarzania słów z zajęciami przeznaczonymi dla dzieci) uczestnicy zaakceptowali tę formę ćwiczenia wymowy. Lektorzy dużo uwagi poświęcili dokładnemu przedstawieniu głosek specyficznych dla języka angielskiego oraz zjawisku iloczasu. Nowe głoski były wyjaśniane poprzez analogie do głosek znanych z języka polskiego, jednak oczywiście z podkreśleniem różnic w stosunku do nich. W trakcie ćwiczeń komunikacyjnych lektorzy monitorowali, w jaki sposób poznane wyrazy wymawiane są przez uczestników. Zaobserwowano tu zjawisko aproksymowania nowych głosek poprzez te już znane, jednak metodą indywidualnego poprawiania udało się to zjawisko ograniczyć. Uczestnicy wprawdzie nie osiągnęli idealnie poprawnej wymowy nowych głosek, jednak istotnie zaczęli je wymawiać inaczej niż za pomocą głosek polskich, co przy dalszych ćwiczeniach będzie ich doprowadzało coraz bliżej do optymalnego ich brzmienia.

Gramatyka zazwyczaj przedstawiana jest jako najtrudniejszy element nauki języka obcego, co jednak w dużym stopniu jest przesadzonym stereotypem. Bez wątpienia jednak trudno jest przyswoić zupełnie nowe struktury gramatyczne, szczególnie jeśli są różne od tych znanych z języka ojczystego. Jak uwidoczniło w przedstawionym wyżej programie zajęć, w zakresie gramatyki skoncentrowano się na podstawowych wiadomościach niezbędnych do tworzenia prostych komunikatów. Podjęto starania, aby jej omawianie nie zajęło zbyt dużo czasu przeznaczonego na naukę języka, jednak unikano zaniedbania tego obszaru. Podczas realizacji kursów okazało się, że struktury gramatyczne były przez uczestników przyswajane najwolniej, dlatego też tutaj szczególnie zdecydowanie zastosowano metodę częstych powtórzeń już poznanych treści. Rezultaty można uznać za zadowalające w zakresie uzmysłowienia uczestnikom istnienia określonych konstrukcji gramatycznych oraz faktu, iż wiele zasad różni się od tych obowiązujących w języku polskim. Trwałe ich przyswojenie i nabywanie umiejętności sprawnego się nimi posługiwania wymaga jednak wielu ćwiczeń i może być osiągnięte w toku dalszej nauki języka.

Ważnym celem realizacji kursów była próba wykształcenia w uczestnikach zaczątków umiejętności samodzielnego obcowania z czytany tekst oraz słyszany wypowiedziami ustnymi. W zastosowanym podręczniku pojawia się wiele tekstów, które na początku są bardzo krótkie i operują bardzo wąskim słownictwem złożonym wyłącznie ze słów już poznanych przez uczestników w trakcie kursu. W miarę czynionych postępów w nauce teksty te stawały się coraz dłuższe, stając się adaptowanymi wersjami autentycznych artykułów prasowych. Występujące w nich słownictwo z czasem zaczęło też wykraczać poza wyrazy już wprowadzone i utrwalone w celu wykształcenia następującej, niezwykle ważnej strategii pracy z tekstem: czytelnik skupia się na tych sformułowaniach, które są dla niego zrozumiałe, znaczenie pozostałych stara się natomiast wywodzić z kontekstu lub wręcz pomija je, jeśli nie wydają się kluczowe dla zrozumienia całości tekstu.

Materiały przeznaczone do słuchania miały dwojaki charakter. Pierwsza kategoria to te, które pojawiały się w momencie wprowadzania nowych zwrotów. Były

to proste, powoli wypowiedziane dialogi, w których częstokroć owe zwroty pojawiały się po raz pierwszy w trakcie całego kursu. Ich znaczenie bywało sygnalizowane poprzez otoczenie ich innymi, znanymi już zwrotami oraz dźwiękami otoczenia (np. odgłosy spotykane w windzie, w gabinecie fryzjerskim). W ten sposób uczestnicy mogli aktywnie i częściowo samodzielnie wyjaśnić znaczenie nowych zwrotów, co sprzyja ich zapamiętywaniu. Do drugiej kategorii materiałów do słuchania należały te, które pojawiały się w okresie utrwalania już poznanych zwrotów. Po pierwsze wspomagały one ten proces utrwalania, jednak ich specyfika miała przede wszystkim służyć przygotowaniu do uczestnictwa i radzenia sobie w prawdziwych sytuacjach komunikacyjnych. W tych nagraniach występowali bowiem nie aktorzy, ale autentyczni użytkownicy języka, którzy spontanicznie odpowiadali na zadawane im pytania. Na tym poziomie znajomości języka rozumienie tych materiałów było zadaniem trudnym, a nawet bardzo trudnym, stanowiło jednak dla uczestników nieocenioną okazję kontaktu z żywym językiem. Ponadto było ważnym czynnikiem motywującym, ponieważ, w przypadku gdy przynajmniej część takiego prawdziwego dialogu udawało się zrozumieć, dawało to uczestnikom przeświadczenie, że nabyte już przez nich umiejętności wykraczają poza te przydatne jedynie podczas zajęć dydaktycznych.

Ewaluacja szkoleń, informacja zwrotna od uczestników

Podczas ostatnich spotkań w ramach szkoleń przeprowadzono ankiety ewaluacyjne. Uczestnicy bardzo wysoko ocenili kursy, wszystkie noty mieściły się w przedziale od 8 do 10 punktów na 10 możliwych. Lektorom zdecydowana większość uczestników przyznała najwyższą ocenę, najniższą było tu 9 na 10 punktów. Wyniki te nie są oczywiście wskaźnikiem obiektywnym, informują jednak o pozytywnych wrażeniach uczestników.

Ankieta obejmowała także pytania na temat programu kursów, gdzie uczestnicy mogli określić, których elementów ich zdaniem było zbyt dużo, a których – zbyt mało. W większości program został oceniony jako odpowiedni, choć pojawiły się głosy, że powinno znaleźć się w nim więcej ćwiczeń z zakresu mówienia, a nawet, że zbyt mało uwagi poświęcono gramatyce. Tempo zajęć zostało ocenione przeważnie jako optymalne. Pojawiła się też w ankiecie prośba o określenie swoich postępów w poszczególnych obszarach kompetencji językowych. Tutaj wielu uczestników zachowało daleko idącą skromność, oceniając się przeważnie średnio lub nieco powyżej (4–8 na 10 punktów).

Umożliwiono też swobodną wypowiedź pisemną na temat ogólnych uwag dotyczących szkoleń. Wypowiedzi tutaj zamieszczane były pozytywne, czasami wręcz entuzjastyczne i, co ważne, wyrażały zadowolenie, że tego rodzaju kurs został zorganizowany. Pokazuje to, że istnieje obecnie zapotrzebowanie na zajęcia z języka angielskiego dla seniorów, które nie jest zaspokajane lub też możliwość uczestnictwa w takich kursach nie jest odpowiednio promowana.

Ostatnie, być może najistotniejsze, pytanie dotyczyło chęci dalszej nauki języka angielskiego oraz życzeń co do rodzaju dalej rozwijanych umiejętności. Pojawiło się tu bardzo dużo odpowiedzi twierdzących, podkreślano szczególnie potrzebę nauki „żywego języka”, mowy potocznej.

Kolejnym elementem ewaluacji, istotnym także dla samych uczestników, było przeprowadzenie testów obejmujących poznane treści. Wyniki tych testów były dobre, wszyscy uczestnicy osiągnęli wynik przynajmniej zadowalający. Większość mieściła się na poziomie 60–80% uzyskanych punktów. Testy po sprawdzeniu zostały przekazane uczestnikom oraz omówiono najczęściej pojawiające się błędy.

Wnioski wypływające ze zrealizowanych szkoleń

Fundamentalnym wnioskiem, który wysnuć można ze zrealizowanych kursów i warsztatów, jest istnienie zapotrzebowania na naukę języków obcych wśród seniorów. Ponadto wykazano, iż możliwe jest zorganizowanie takiego kursu tak, aby był on skuteczny z punktu widzenia obiektywnie ocenionych uzyskanych umiejętności (wyniki testu), jak i subiektywnej oceny uczestników (wyniki ankiety). Warto zastanowić się nad dalszymi możliwościami edukacji językowej seniorów oraz promowaniem aktywnego korzystania z poznanego języka, choćby poprzez Internet – w przypadku tych z seniorów, którzy podjęli także wysiłek nauczania się obsługi komputera.

Bibliografia:

- Oxenden C., Latham-Keonig C., *New English File Beginner Student's Book*, Oxford 2009.
- Oxenden C., Latham-Keonig C., *New English File Beginner Teacher's Book*, Oxford 2009.
- Oxenden C., Latham-Keonig C., *New English File Beginner Class Audio CDs*, Oxford 2009.

Wokół aktywizacji seniorów – dokumentacja zdjęciowa

Wykłady poświęcone
aktywności seniorów

Warsztaty „Uczenie się
z życia i własnej biografii”

Wokół aktywizacji seniorów – dokumentacja zdjęciowa

Warsztaty z zakresu komunikacji grupowej

Zajęcia
w bibliotece miejskiej

Wokół aktywizacji seniorów – dokumentacja zdjęciowa

Wykłady
z genealogii